

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Természetjog és morálfilozófia

Simon József

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFECTETÉS A JÖVŐBE

Természetjog és morálfilozófia

5.2 lecke – 20 perc

Hobbes – 2: A természetjog koncepciója

A szemelvények forrása:

Thomas Hobbes: *Leviatán: vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma.*
Ford. Vámosi Pál, Budapest: Kossuth Kiadó, 2001, I-II. kötet

Az előző leckében Hobbes nézetét láthattuk azzal kapcsolatban, hogy a teoretikus filozófia és önérdékkövetés mozzanatai hogyan érnek össze a természetes állapotban, majd az individuális morálpaszichológia bizonyos elemeire mutattunk rá. Ennek kvintesszenciája a természetes állapot jellemzése a *Leviatán* 13. fejezetének híres mondatában:

Hobbes: *Leviatán*, I, 168-169:

Ilyen körülmények között [...] örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, szegényes, csúnya, állatias és rövid.

Az individuum természetes joga csakis e léthelyzet felől artikulálható. Hobbes a *Leviatán* 14. fejezetében így jellemzi a természetjogot:

Hobbes: *Leviatán*, I, 171:

A **természetjog**, amit az irodalomban általában *jus naturalénak* neveznek, minden számára azt a szabadságot jelenti, hogy önnön erejét saját akarata szerint lényének, vagyis életének megoltalmazására [preservation: fenntartására – SJ] használhatja, s következésképpen **mindent megethet**, amit e cél érdekében saját megítélése és értelme szerint a legelőnyösebbnek tart.

Az egyént jellemző természetes jog kétarcú: pozitív aspektusan szerint kiterjed mindenre, ami az individuum önfenntartásához szükséges (ezt Hobbes latin nyelven írt műveiben a **ius in omnia** fogalmával adja vissza); azonban pontosan ezen általánossága miatt teljesen meghatározatlan is marad. Első megközelítésben úgy tűnik, hogy a természetjog általánosságának nem szabhat korlátot semmiféle természetes **törvény**, mely az emberi megállapodásoktól vagy az történetleg kialakult értékrendektől **függetlenül** gátat szabhatna az önfenntartáshoz való jog általánosságának, vagy amely ez utóbbit bizonyos határok közé szoríthatná. Az egyes emberek e korlátlan természetes jogukat gyakorolják: cselekedeteiket Hobbes víziója szerint elkerülhetetlenül és mindenekelőtt saját önfenntartásuk irányítja. Az emberi életet a

legkülönbözőbb vágyak kielégítése alkotja, és e kielégítés alapvető feltétele, hogy az individuum életben maradjon. Az emberek fizikai és szellemi képességei nagyjából egyenlők: ha az önfenntartás során ezeket mindenki korlátok nélkül használatba venné, akkor totális kaotikus állapot következne be, amit Hobbes a híres „mindenki harca mindenki ellen” formulával fejez ki. Hobbes azonban úgy véli, hogy az önfenntartás feltétlen joga épp abszolút voltánál fogva bizonyos kiutat is biztosít e nyers természetes állapotból az ember számára. A „mindenki harca mindenki ellen” állapotának meghaladása érdekében az individuumok betartanak bizonyos előírásokat, melyek korlátozzák természetes, elviekben mindenre kiterjedő szabadságukat vagy jogukat. Ebből ered a természetes törvény hobbesi általános jellemzése:

Hobbes: *Leviatán*, I, 171:

A *természeti törvény*, *lex naturalis* az értelem által felismert olyan előírás vagy általános érvényű szabály, amely megtiltja nekünk, hogy olyasmit tegyünk, ami életünket kiolthatja, vagy ami a megoltalmazásra [preserving: fenntartásra – SJ] szolgáló eszközöktől megfoszt minket, továbbá, hogy elmulasszunk valamit, amivel véleményünk szerint életünket legbiztosabban megoltalmazhatjuk [preserved: fenntarthatjuk – SJ].

A természetes törvény tehát nem a korlátlan természetjognak valamely objektív-morális értékrend felőli behatárolása, hanem az önérdékérvényesítés totális jellegének kiteljesedése. Nem az

tiltja meg, hogy bizonyos dolgokat megcselekedjünk, melyeket egyébként saját önfenntartásunk érdekében megcselekednénk a természetes törvény híján, hanem olyan cselekedeteket tilt meg, melyek nem szolgálják önfenntartásunkat. Az a gondolat, hogy a természettörvény megfogalmazható az önérdékérvényesítés kulminációjaként, elégséges ahhoz a látszólag paradox tézishoz, hogy az **individuális** életstratégia felől artikulált természetes törvény **szociális** viselkedést írjon elő. E formális jellemzésből adódik tehát a természetes törvény első tartalmi meghatározása:

A **béke** és a **háború** mozzanatai azon jellemzőket fejezik ki, melyek az emberre a természetes állapotban egyfelől törvényként, másfelől jogként vonatkoznak.

Hobbes: *Leviatán*, I, 172:

Következésképpen az értelem előírása vagy általános szabálya, hogy mindenki **békére** törekedjék, ameddig csak annak elérésére reménye van, ha pedig erre nincs többé reménye, a **háború** minden eszközét és előnyét igénybe veheti és felhasználhatja.

Hobbes: *Leviatán*, I, 172:

Ebből az alapvető természeti törvényből, mely azt parancsolja nekünk, hogy békére törekedjünk, vezetjük le a második törvényt: mindenki önkéntesen **mondjon le minden jogáról**, feltéve hogy a többiek is így tesznek, ha ezt a béke és az önvédelem érdekében szükségesnek tartja, s másokkal szemben elégedjen meg annyi szabadsággal, amennyit ő másoknak saját magával szemben engedélyez.

Az emberek természetes jogai nem függnék semmiféle morális alapelvtől vagy törvénytől. Mégis, azáltal, hogy a természet törvényeit általánosan kötelező jellegűnek

ismerik fel, az emberek különbséget állítanak fel a jog és a törvény között. A törvény az, ami korlátozza a jogot, a törvény az, ami bizonyos cselekvéseket előír az individuum számára, miközben számtalan más cselekvéseket megtilt. Abban a pillanatban azonban, ahogy sérül az egyén önfenntartása a törvény által előírt cselekedet által, az individuum önvédelmi joga helyreáll.

Ez azt jelenti, hogy az egyén természetes jogainak nem felel meg semmiféle kötelezettség: az ember morális sajátosságát kizárólag önfenntartására vonatkozó jogai alkotják. Azonban azzal, hogy az emberek felismerik a természet törvényeit, az annak megfelelő jogok és kötelezettségek – azaz szerződéses viszonyok – megállapítását tűzi ki célul: ezeken alapul az emberi társadalom. A természetes törvények ez ily módon konstituált társadalom fenntartásához szükséges erényeket specifikálják. Ezek közül a legfontosabb, hogy „a megkötött megállapodásokat teljesíteni kell” (Hobbes: *Leviatán*, 183).

Kérdések:

1. Milyen természetes joggal rendelkezik az egyén Hobbesnál?
2. Hogyan jellemzi Hobbes általában a természetes törvényt?
3. Mit mond ki Hobbes első természetes törvénye?
4. Mit mond ki Hobbes második természetes törvénye?

Irodalom:

Ludassy Mária: A *Leviatán*tól a polgári kormányzatig. Hobbes és Locke államelmélete. *Rubicon* 1996 /4-5, 30-33.

Pettit, Philip: *Made with Words. Hobbes on Language, Mind, and Politics*. Princeton-Oxford, Princeton University Press, 2008.

Raphael, David Daiches: *Hobbes: Morals and Politics*, London-New York, Routledge, 2004.